

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
Державна установа «Інститут еволюційної екології НАН України»
Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України

Синантропізація рослинного покриву України

IV Всеукраїнська наукова конференція,
11–12 вересня 2024 р., м. Київ, м. Біла Церква

Збірник наукових статей

КИЇВ
2024

УДК 581.9: 502.211; 582 (477)

Синантропізація рослинного покриву України: IV Всеукраїнська наукова конференція (11–12 вересня 2024 р., м. Київ, м. Біла Церква). Збірник наукових статей. Київ [без видавництва], 2024. 185 с. (електронне видання).

У збірнику наукових статей за матеріалами доповідей IV Всеукраїнської наукової конференції представлено результати досліджень синантропізації рослинного покриву України, які відображають сучасний стан цієї проблеми. Висвітлено різні аспекти вивчення синантропної флори, синантропної рослинності, видів чужорідних рослин, фітоінвазій, синантропізації флори та рослинності об'єктів природно-заповідного фонду України, впливу воєнних дій на стан рослинного покриву, ролі інтродукційних центрів у сучасному генезисі рослинного покриву, питань екологічної політики, екологічної освіти і популяризації науки.

Для фахівців з ботаніки, екології, аграрної науки, працівників з охорони природи, комунального господарства, студентів та аспірантів, викладачів ЗВО, наукових співробітників.

Редакційна колегія:

докт. біол. наук, проф. Р. Бурда, канд. біол. наук, с.н.с. М. Шевера, докт. біол. наук, доц. В. Коломійчук, канд. біол. наук Н. Бойко, канд. географ. наук С. Конякін, акад. НАН України В. Радченко, чл.-кор. НАН України С. Мосякін, докт. біол. наук, проф. В. Протопопова, докт. біол. наук, доц. В. Буджак, канд. біол. наук, с.н.с. Н. Дойко, канд. біол. наук Л. Зав'ялова, канд. біол. наук Т. Двірна, канд. біол. наук О. Кучер, докт. філософ. О. Міськова, канд. біол. наук І. Мордатенко.

Рецензенти:

докт. біол. наук **М. Гайдаржи**

(Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка)

докт. біол. наук, проф. **В. Мінарченко**

(Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця)

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (протокол № 7 від 26 червня 2024 р.), вченою радою Державної установи «Інститут еволюційної екології НАН України» (протокол № 4 від 27 червня 2024 р.) та науково-технічною радою Державного дендрологічного парку «Олександрія» НАН України (протокол № 7 від 25 липня 2024 р.).

Цитується так: Автор/-и. 2024. Назва статті. У кн.: *Синантропізація рослинного покриву України: IV Всеукраїнська наукова конференція (11–12 вересня 2024 р., м. Київ, м. Біла Церква). Збірник наукових статей.* Київ: [б. в.], С.

© Колектив авторів, 2024

© Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2024

© ДУ «Інститут еволюційної екології НАН України», 2024

© Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2024

© Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України, 2024

СИНАНТРОПІЗАЦІЯ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «ГОРА ПИВИХА» (ПОЛТАВЩИНА)

Ольга ФІЛАНОВА¹, Руслана ВОЛКОВА², Тетяна ГОНТОВА³

¹Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія, м. Харків

²Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, м. Харків

³Національний фармацевтичний університет, м. Харків

¹ztaxonf@gmail.com, ²ruslana_ev@ukr.net, ³tetianaviola@ukr.net

SYNANTHROPIZATION OF THE VEGETATION COVER OF THE LANDSCAPE CUSTOMER OF LOCAL SIGNIFICANCE «PYVYKHA» (POLTAVA REGION)

Abstract. In the Pyvikha landscape reserve, fragments of zonal vegetation types have been preserved (tipchakovo-kovila steppes and thickets) with a typical floristic composition in which zoologically valuable plant species have been noted. The natural flora and vegetation have undergone significant changes due to the synanthropization of the vegetation cover. The composition of the dendroflora is dominated by adventive plant species, among which there are invasive ones with a significant ability to spread uncontrollably. The herbaceous cover has a significant presence of weeds, which sometimes form monodominant groups

Key words: Pyvikha landscape reserve, natural flora, vegetation, synanthropic species, invasive flora.

Ландшафтний заказник місцевого значення «Гора Пивиха» (висота 168 м над р.м.) заснований у 1994 р. на площі 165,2 га. Це ізольоване підвищення в межах Глобинського і (частково) Кременчуцького районів Полтавської обл., пагорб розташований на лівому березі р. Дніпро, у Градизькому лісництві неподалік від південної околиці сел. Градизьк.

Гора має давню історію антропогенних змін, що безперечно відбивається на її флористичному складі. У 1489 р. король Польщі Казимир IV подарував ці землі і угіддя, розташовані довкола гори Пивихи, Київському Пустинно-Миколаївському монастирю, ченці якого в XVI ст. заснували тут Пивгородський Миколаївський монастир, що став однією зі святинь Гетьманщини. Залишки монастиря з часом опинилися під водою і артефакти тих часів час від часу вимиваються дніпровськими хвилями (<http://surl.li/ubjw>). Історики і географи пильно досліджували феномен гори Пивиха, а дані щодо флори і рослинності носять фрагментарний характер (Андрієнко та ін., 1996).

Після зведення наприкінці 1960-х рр. Кременчуцького водосховища, яке зараз впритул підійшло до заказника, Пивиха поступово руйнується. Щороку завдяки розмиванню руйнується близько 7 м гори. Задля збереження ландшафтного заказника вздовж берега проводяться протиерозійні роботи, з використанням автохтонних і адвентивних видів рослин.

Дослідження флори і рослинності ландшафтного заказника «Гора Пивиха» проводили протягом 2022–2024 рр. загальноприйнятими методами. Природна рослинність заказника

представлена зональними угрупованнями, властивими для лісостепової зони України. Переважає степова рослинність, що збереглася на обмежених за площею плакорних ділянках і схилах південної, південно-східної та південно-західної експозиції. Це угруповання типових степових чагарників і напівчагарників *Chamaecytisus ruthenicus* (Fisch. ex Wolf.) Klask. та *Ephedra distachya* L. і трав – *Stipa capillata* L., *Agropyron cristatum* (L.) Gaertn., *Calamagrostis epigejos* (L.) Roth, *Festuca rupicola* Heuff., *Bromus inermis* Leyss., *Bothriochloa ischaemum* (L.) Keng, *Poa angustifolia* L., *Melica transilvanica* Schur, *Koeleria cristata* (L.) Pers, *Carex praecox* Schreb., *C. rupicola* G.A.Wheeler, *Artemisia austriaca* Jacq., *Salvia nemorosa* L., *Euphorbia stepposa* Zoz ex Prokh. з участю *Jurinea ewersmannii* Bunge, *Salvia nutans* L., *Hypericum perforatum* L., *Alyssum desertorum* Stapf, *Eryngium campestre* L. *Linaria genistifolia* (L.) Mill., *Asparagus officinalis* L. тощо.

На схилах північної експозиції та у балкових системах поширена природна деревна рослинність. Це порослеві діброви із *Quercus robur* L., віком 50–60 р. та чагарникові угруповання з участю *Rhus coriaria* L. Вважаємо, що це залишки угруповання звичайнодубових лісів скумпієвих (*Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae)*), що занесені до Зеленої книги України (2009). Ці рослини тут сягають висоти 5–6 м. У трав'яному покриві дібров зростають типові лісові види: *Scilla bifolia* L., *Poa nemoralis* L., *Cerastium holosteum* Crantz, *Asarum europaeum* L. тощо. Серед них є созологічно цінні, занесені до Червоної книги України (2009) і Червоного списку Полтавщини (Офіційні переліки..., 2012).

Наші дослідження довели значну участь адвентивних видів, перш за все деревних, що суттєво змінює природні характеристики заказника. На схилах гори Пивихи ще до заповідання цієї території з протиерозійною метою висаджували *Robinia pseudoacacia* L., *Pinus sylvestris* L., *P. nigra* subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe, *Gleditsia triacanthos* L. Поряд із заказником розміщені плантації *Morus alba* L., у сел. Градизьк і с. Максимівка, що розташовані поряд, вирощують плодові дерева (*Prunus armeniaca* L., *P. cerasifera* Ehrh., *Malus domestica* (Borkh.) Borkh. тощо), *Juglans regia* L. і *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch. Ймовірно з прилеглих лісосмуг у природні і штучні деревостани і на степові ділянки поширилось насіння *Acer negundo* L., *Amorpha fruticosa* L., *Ulmus pumila* L., *Caragana arborescens* Lam. та *Elaeagnus angustifolia* L. Усі ці види чудово адаптовані у Лісостепу, гарно поширюються орнітохорно або анемохорно і витісняють автохтонні види флори. На території заказника ми виявили 5 із 9 високо активних інвазійних видів дерев флори України (Zavialova et al., 2021).

У трав'яному покриві також поширені синантропні види. У насадженнях інтродуцентів *Robinia pseudoacacia*, *Gleditsia triacanthos*, *Morus alba*, а також деревостанах *Quercus robur* часто домінують типові синантропи, які утворюють суцільні монодомінантні зарості: *Galium aparine* L., *Anthriscus cerefolium* (L.) Hoffm., *Bromus sterilis* L., *Chelidonium majus* L. На степових схилах поряд з *Ephedra distachya* і типовими степовими травами навесні аспектує *Senecio vernalis* Waldst. & Kit., на родючих ґрунтах помічені куртини інвазійного чужорідного виду – *Asclepias syriaca* L., поблизу стежок і обладнаних місць відпочинку поширені рудеральні і сегетальні бур'яни: *Ballota nigra* L., *Leonurus quinquelobatus* Gilib., *Erigeron annuus* (L.) Pers., *E. canadensis* L., *Bromus tectorum* L., *Cynoglossum officinale* L., *Ambrosia artemisiifolia* L., *Atriplex tatarica* L., *Buglossoides arvensis* (L.) I.M.Johnst., *Lactuca serriola* L., *Poa bulbosa* L., *Plantago major* L. тощо, які на невеликій площі утворюють монодомінантні угруповання.

Отже, у ландшафтному заказнику «Гора Пивиха» збереглися фрагменти зональних типів рослинності (типчаково-ковилові степи і діброви) з типовим флористичним складом у якому відмічені созологічно цінні види рослин. Природна флора і рослинність зазнала суттєвих змін внаслідок синантропізації рослинного покриву. У складі дендрофлори переважають адвентивні види рослин, серед яких є інвазійні зі значною здатністю до неконтрольованого поширення. У трав'яному покриві відмічена значна участь бур'янів, які інколи утворюють монодомінантні угруповання.

Список використаних джерел:

1. Андриєнко Т.Л., Байрак О.М., Залудяк М.І. та ін. 1996. *Заповідна краса Полтавщини*. Полтава: ІВА «Астрея», 188 с.
2. *Зелена книга України*. 2009. Київ: Альтерпрес, 448 с.
3. *Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання)*. 2012. Київ: Альтерпрес, с. 93–98.
4. Пивиха. Доступно за адресою: <http://surl.li/ubjw> (станом на 30.05.2024).
5. *Червона книга України. Рослинний світ*. 2009. Київ: Глобалконсалтинг, 900 с.
6. Zavalova L., Protopopova V., Kucher O., Ryff L., Shevera M. 2021. Plant invasion: case study in Ukraine. *Environmental & Socio-economic Studies*, 9(4): 1–13. <https://doi.org/10.2478/environ-2021-0020>